

BİR PEYGAMBER ŞECERESİ OLARAK YÛSUF ŞÜKRÛ EL-HARPÛTÎ'NİN SİLSİLE-İ SAFÂ Lİ-MUHAMMED MUSTAFÂ ADLI ESERİ VE ÖNEMİ

Doç. Dr. Gülgün UYAR¹

Kabile tarihine dair müşterek hafıza ve ayrıca şahıs soy geçmişine ait neseb bilgileri, Câhiliye dönemi Arap kültürünün temel unsurları arasında yer alır. Hicaz Arapları'nın neseb bilgilerini hıfz etmek ve nakletmek konusundaki kabiliyet ve gayretleri ise Hz. Peygamber'in (sas) nesebi hakkında doğru ve güvenilir kayıtların tesbitini sağlamıştır; bu konuda günümüze intikal etmiş zengin bir literatüre sahip bulunuyoruz.

Soy kütüğü anlamına gelen neseb (çoğulu ensâb), bir kişinin aile geçmişini bildiren kimlik bilgisidir. Neseble eş anlamlı olarak silsile ve şecere kelimeleri de kullanılmıştır. Bilindiği üzere Araplar'ın belirgin özelliklerinden birisi soylarıyla övünmeleri, yani asabiyettir. Bu sebeple Arap toplumunda neseb bilgileri ince ayrıntısına kadar öğrenilmiş ve nakledilmiştir. İslâmiyet, soyla övünmeyi yasaklayıp asabiyet duygusunu besleyen soy üstünlüğü düşüncesini reddetmekle birlikte, fertlerin sadece belli bâzı sebeplerle soy ağaçlarını bilmelerini gerekli görmüştür. Hz. Peygamber de kendi nesebini Nizâr'a kadar sayarak bu konuda örnek olmuştur.²

Nesebin bilinmesini gerekli kılan sebeplerden biri sıla-i rahîm ilkesidir. Hz. Peygamber “*Sıla-i rahîm yapmanızı temin edecek ölçüde neseblerinizi öğreniniz*” buyurmuştur. Ayrıca Hz. Peygamber İslâmiyet'i tebliğ ederken muhataplarına mensup oldukları kabilelerin adıyla hitap ederdi. Evlilikte küfûvün sağlanması, evlenilmesi yasak olan akrabaların bilinebilmesi, vakıf için şart koşulan akrabaların tespit edilmesi, zekât haram olan Ehl-i beyt'in belirlenmesi, diyet ödemesi, âkile uygulaması ve miras taksimi gibi hususlar belli bir dereceye kadar soyların tanınmasının bir zorunluluk olduğunu ortaya koymaktadır.

Arap toplumunda kabile bağları için önemli olan hilf,³ civâr⁴ ve velâ ilişkileri de ensâb bilgisinin gelişmesinde etkin olmuştur. Bu sebeple ensâb bilgisi “yüce ve üstün ilim” olarak tanımlanmıştır. Neseb şecereleri aktarılırken

¹ Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, gulgunuyar@hotmail.com

² Mustafa Fayda, “Ensâb”, *DİA*, XI, s. 245-247.

³ Hilf, Araplar arasında savaşları önlemek veya dayanışma ve yardımlaşma amacıyla iki kabile arasında yapılan antlaşmalardır. Bkz. Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, *DİA*, XVIII, 29-30.

⁴ Araplar arasında yaygın olan bir himaye müessesesidir. Güçlü olan kişi veya kabilenin, herhangi bir haksızlığa uğrayıp kendisine başvuran kişi veya kabileyi koruması altına aldığı ilan etmesi esasına dayanır.

aynı zamanda şecerede adları geçen kişilerle ilgili birçok tarihî bilgi de bir araya getirilmiştir. Dolayısıyla ensâb ilmiyle meşgul olanlar şiir, eyyâmü'l-Arab ve ahbârla da ilgilenmişlerdir.

Asr-ı saâdet'te nesebler konusunda geniş bilgisi olan sahâbîler bulunuyordu. Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Mahreme b. Nevfel (54/674), Cübeyr b. Mut'im (59/679), Akîl b. Ebû Tâlib (60/680) ve Huzeyfe el-Adevî (70/690) bu isimler arasında sayılır. Daha sonraki devirlerde de ensâb bilgisinden yararlanılmıştır. Hulefâ-yi Râşidîn döneminde dîvan teşkilâtında tutulan defterler neseb bağlantılarına göre düzenlenmiştir.⁵ Yeni kurulan şehirlerin iskânında da mahalleler, kabilelere göre düzenlenmiştir. Emevîler dönemi ise artık ensab konusundaki ilk eserlerin yazıldığı devredir.

Abbâsîler zamanında neseb bilgisi, hilâfet merkezli ele alınmaya başlanmıştır. Özellikle Benî Hâşim ve Abbasoğulları arasında hilâfetin kimin hakkı olduğu yönündeki ihtilaflar dikkatlerin neseb bağları üzerinde yoğunlaşmasına yol açmıştır. Diğer taraftan şuûbiyye hareketiyle birlikte kabilenin ve bâzı kişilerin Arap kökenli olup olmadıklarını tesbit etmek için yine neseb bilgilerine başvurulmuştur.

II. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise (VIII. yüzyılın sonları) hangi Arap kabilelerinin Hz. Peygamber'in soyuna mensup olduğu ve hangisinin neseb bakımından ona daha yakın olduğu konusu gündeme gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede Hz. Ali soyundan gelenlerin mi, Hz. Ca'fer'in nesline mensup olanların mı, yoksa Abbâs b. Abdülmuttalib'in torunlarının mı Hz. Peygamber'e daha yakın oldukları, dolayısıyla iktidârın kimin hakkı olduğu hususundaki tartışmalar ensâb ilmini gündemde tutmuştur.⁶

Özelde ise Hz. Peygamber'in nesebine husûsî bir önem verilmiştir. Neseb kitapları bilhassa Hz. Peygamber'in nesebi, Hâşimoğulları'ndan başlayarak tertip edildiği gibi, sadece Ehl-i beyt'e mahsus ensâb kitapları da kaleme alınmıştır. Şüphesiz bu yaklaşımda Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamber kimliği ve ümmetin ona karşı besledikleri engin ve sınırsız muhabbet müessir olmuştur.⁷

Hz. Peygamber'in şeceresine genel neseb kitaplarında yer verildiği gibi, sadece Kureyş kabilesine ait müstakil eserler de kaleme alınmıştır. Müerric es-Sedûsî'nin (ö. 195/810) kaleme aldığı *Kitâbü Hazf min nesebi Kureyş* adlı eser (Kahire 1960; Beyrut 1396/1976) günümüze ulaşan ilk kitap olma özelliğine sahiptir. Bu konuda daha sonra da pek çok eser telif edilmiş olup, söz konusu kitapların müstakil bir tür meydana getirdikleri bilinmektedir. Ayrıca İbnü'l-

⁵ Bekr Ebû Zeyd, *Tabakâtü'n-nessâbîn*, Dârü'r-Rüşd, Riyad 1407/1987, s. 13.

⁶ Fayda, "Ensâb", *DÎA*, XI, 245-247.

⁷ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beytin İzinde Nakîblik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009, s. 81-83.

Kelbî (204/819), Zübeyrî (236/850) ve İbn Hazm'ın (456/1064)⁸ neseb kitapları başlıca müracaat kaynakları olduğu gibi, bu konuda Wustenfeld, Zambaur ve Öhrnberg'in eserleri de karşılaştırma amaçlı göz önünde bulundurulmalıdır.⁹

Resûlullah'ın şeceresine dair yazılan müstakil eserler de meydana gelmiştir. Bu tür eserlerde onun ataları, eşleri, çocukları, torunları, amcaları, amca çocukları, halaları, hala çocukları, dayıları, sütannesinin yanı sıra hizmetçileri, silahları, hayvanları ve eşyaları hakkında bilgiler yer almaktadır.¹⁰

İslâm tarih ve kültüründe Hz. Peygamber'in nesebine ait farklı dillerde eserlerin mevcudiyeti bilinmektedir. Bu minval üzere Osmanlı Devleti zamanında da kaleme alınmış neseb kitaplarının varlığından haberdarız. Bu tebliğde ise Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin telifi olan *Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ* adlı eser inceleme konusu yapılacaktır.

I. Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ Müellifi Yûsuf Şükrü el-Harpûtî (1292/1875); Hayatı ve Eserleri

Hiz. Peygamber'in soyu hakkında yazılan ve oldukça tafsilatlı bilgiler aktaran bir kitap olan *Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ* ise Yûsuf Şükrü b. Osman el-Harpûtî tarafından yazılmıştır. Türünün özelliklerini yansıtan bu önemli eser Osmanlıca olup el-Hâc Osman Efendi Matbaası'nda 21 Muharrem 1286 tarihinde 48 sayfa hâlinde basılmıştır.

Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ müellifi Yûsuf Şükrü el-Harpûtî, bir ilim adamı olup aynı zamanda Hâlidî Nakşibendî şeyhidir. Bir müddet İstanbul'da Vefâ Medresesi'nde müderrislik yapmıştır. Daha sonra Medîne-i Münevvere'de Mahmûdiyye Medresesi müderrisliğine tâyin olunarak ömrünün sonuna kadar ilimle meşgul olmuş ve hadis, mantık, ahlâk sahalarında kitaplar yazmıştır.

Nâmûsü'l-ikân başlıklı kitabının sonunda kendi nesebini şöyle zikreder: Yûsuf b. Osmân b. Mustafâ b. Feyzullâh el-Harpûtî.¹¹ Kendisini doğum yeri

⁸ Müerric b. Amr es-Sedûsî, *Kitâbü Hazfin min nesebi Kureys*, thk. Salâhuddin el-Müneccid, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut 1396/1976; Hişâm b. Muhammed İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan, Mektebetü'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 1407/1986; a.mlf., *Nesebü Mead ve'l-Yemeni'l-kebîr*, thk. Nâcî Hasan, I-II, Âlemü'l-Küttüb, Beyrut 1988; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureys*, thk. E. Lévi-Provençal, Dâru'l-Meârif, 3. bs., Kahire 1982; Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dâru'l-Meârif, 5. bs., Kahire, ts.

⁹ Ferdinand Wustenfeld, *Genealogische Tabellen der arabischen Stämme und Familien*, Göttingen 1852; *Register*, Göttingen 1853; E. De Zambaur, *Manuel de genealogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam*, I-II, Bad Pymont 1955; Kaj Öhrnberg, "The Offspring of Fâtıma Dispersal and Ramification", *Studia Orientalia*, 54, 1983.

¹⁰ Muhammed Emin Yıldırım, *Hazreti Peygamber'in Sallallahu aleyhi ve sellem Albümü*, Siyer Yayınları, İstanbul 2010.

¹¹ Harpûtî, *Nâmûs*, s. 244.

olarak Harputlu (el-Harpûtî mevliden), yaşadığı yer yani vatani olarak ise Medîneli (el-Medenî mevtinen) olarak tavsif etmektedir.¹²

Hayatı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. *Nesâih-nâme* adlı eserinin baş kısmında yaptığı açıklamada 1273 senesinde Medîne'ye gittiğini ve üç sene kalarak 1276 senesinde Anadolu'ya döndüğünü söylemektedir.¹³ İstanbul Vefâ Medresesi'nde Kādî Beydâvî ve Celâleyn tefsirlerini tedris ettiği bildirilmektedir.¹⁴

Harput'ta yetişen şairler arasında Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin de ismi sayılmaktadır.¹⁵ Yazdığı kitaplarının başlangıç ve sonlarında kendisine ait şiirlere yer vermiştir. Eserlerinin takdim kısmında özellikle Sultan Abdülazîz'e duâ ettiği görülmektedir.

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin matbû eserleri şunlardır:

Şerhun alâ Usulî'l-Hadîs li'l-Bîrgivî:

Eserin aslı, Dâvûd-i Karsî'nin (ö. 1169/1756) öğrencilerine *Sahîh-i Buhârî* okutmadan önce hadis usulüne dair bilgi vermek için konuyla ilgili olması dolayısıyla şerhettiği Birgivî'nin Arapça risâlesidir. Eser hem ilim adamlarının hem de öğrencilerin ilgisini çekmiş, bu sebeple tercüme edilmiş ve üzerine hâşiyeler yazılmıştır.¹⁶

Bu eserin başındaki açıklamaya göre eş-Şeyh el-Hâc Yûsuf Efendi el-Harpûtî Medîne'de Mederesetü'l-Mahmûdiyye müderrisi iken bu kitaba bir şerh yazmıştır.¹⁷ *Şerh*'in müsveddesini Medîne'de Mahmûdiyye Medresesi'nde müderris iken 25 Ramazan 1292'de tamamladığını, aynı senenin Zilhicce ayının ortalarında temize çektiğini zikretmektedir.¹⁸ 134 sayfa olan kitap, 1293'te Dâru't-tıbâ'atî'l-âmire'de (Matbaatü'l-Âmire) basılmıştır. Arapça olan kitabın sonunda müellifin Arapça şiiri vardır.

Eserin müellif nüshası, Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde 1238 numarada kayıtlıdır. Ayrıca yine Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde 1338 numaralı bir yazma nüshası mevcuttur.

Süleymâniye Kütüphanesi'nde “Usul İlmi” konu başlığı ile kayıtlanan eserin matbû nüshaları şunlardır:

1. İzmirli İsmail Hakkı Bey/ 450;

¹² Harpûtî, *Şerh*, s. 133; Harpûtî, Âtîf Efendi/ 1238, 210a.

¹³ Harpûtî, *Nesâih-nâme*, Süleymâniye, Hacı Mahmud Efendi/ 1846, 1b.

¹⁴ Murat Kaya, XIX ve XX. Asırda Osmanlı'da Mutasavvıf Müfessirler, <http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=439>, 13.04.2015.

¹⁵ M. Naci Onur, “Harput'ta Divân Şiiri Geleneği”, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, Elazığ 2013, ss. 201-207, s. 202.

¹⁶ Cemil Akpınar, “Dâvûd-i Karsî”, *DİA*, IX, 30; Emrullah Yüksel, “Birgivî”, *DİA*, VI, 194.

¹⁷ Harpûtî, *Şerh*, s. 1.

¹⁸ Harpûtî, *Şerh*, s. 133.

2. Tırnovalı/ 328;
3. Ali Emîrî Arabî/ 274, 275;
4. Râgıb Paşa 2085.

Rumûzü't-Tevhîd fî Beyânı Ba'zı Esrâr:

Kelime-i Tevhîd konulu bir eserdir. 17 Receb 1286'da basılmıştır. 56 sayfa olup Türkçe'dir. Kitabın baş tarafında ve ayrıca son kısmında kendi şiirleri bulunmaktadır. Kitabın tetimmesinde yer alan ibâre şöyledir: “Medîne-i Münnevver Mahmûdiyye Medrese-i Celîlesi Müderrisi Harbûtî Hâcî Yûsuf Şûkrî Efendi'nin *Rumûzü't-Tevhîd* ismiyle te'lîf buyurdıkları kitabıdır. Bi'l-îmtiyâz bu abdû'd-daîf Urfavî Hâcî Halîl-zârî Efendi'nin tâş dest-gâhında tab' ve teşmîl olunmuşdur. Harrarahû Kâmil. fî 17 Receb sene 86.”

Süleymâniye Kütüphanesi'nde konu başlığı Kelam olarak kayıtlı olan *Rumûzü't-Tevhîd* şu koleksiyonlarda yer almaktadır:

1. Hacı Mahmud Efendi (Beşiktaş)/ 2762;
2. M. Ârif - Murad Molla/ 127;
3. Tahir Ağa Tekkesi/ 369;
4. Hacı Reşîd Bey/ 42.

Bu esere bazı vakıf kütüphanelerinde de rastlamak mümkündür. Sivas'ta Hacı Hasan Akyol (v. 1984) kütüphanesi bunlardan birisidir.¹⁹

Nasîhatnâme:

Kitab, devlet başkanına bağlılığın lüzumunu konu alan bir eserdir. Osmanlı padişahlarının önemli hususiyetlerini zikreder. İslam Ahlâkî başlığı altında kayıtlı olan eserin yazma nüshası 1846 numara ile Hacı Mahmud Efendi (Beşiktaş) bölümünde bulunmaktadır. Türkçe kaleme alınmıştır. 13 varaktır.

Nâmûsü'l-İkân ale'l-Bürhân:

Klasik mantık alanında XVIII. yüzyılda telif edilen nâdir eserlerden olup Gelenbevî'ye (ö. 1205/1791) aittir. *Burhân-ı Gelenbevî*, *Mîzân-ı Gelenbevî*, *Mîzânü'l-burhân* veya kısaca *el-Burhân* olarak tanınan bu esere bizzat müellifi tarafından *Hâşiyetü'l-Burhan* adıyla bir haşiye yazılmıştır. Yûsuf Şûkrü el-Harpûtî de *Burhân*'ı şerhetmiştir.²⁰

¹⁹ <http://www.sivasibnihumamvakfi.org/wp-content/uploads/2013/02/HACI-HASAN-EFENDI-K%C3%9CT%C3%9CPHANES%C4%B0-2.pdf>, 396, 590 sıra numarasında kayıtlıdır, 20.04.2015.

²⁰ Şerafettin Gölcük - Metin Yurdagür, “Gelenbevî”, *DİA*, XIII, 553.

Eserin aslı olan müellif nüshası İstanbul'da Âtîf Efendi Kütüphanesi'nde 1652 no'da kayıtlıdır. 121 varak olup Arapça'dır. Kitap ayrıca 243 sayfa hâlinde basılmıştır.

Matbû kitabın tetimmesinde şu açıklayıcı cümleler yer almaktadır: “Şeyh Ebû Vefâ Medresesi'nde Zilkâde'nin sonunda 1273'te tamamlamıştır. Bu kitab Vefâ civarında Âtîf Paşa Kütüphanesi'nde musannifinin hattıyla olan nüshadan istinsah edilmiştir. Tahrîri es-Seyyid Mahmûd Rif'at ibn Ahmed el-Harpûtî yediyle 1274 Şâban'ının sonunda, Kadırga limanında Litografya destgâhında hitam-pezîr oldu.”²¹

Süleymâniye Kütüphanesi kataloğunda erişilen matbû nüshalar ise şu koleksiyonlarda yer almaktadır:

1. İbrâhim Efendi/ 540, 541;
2. Kasîdecizâde/ 485;
3. Tırnovalı/ 1314;
4. Ali Emîrî Arabî/ 1714;
5. Râgıb Paşa/ 2380;
6. Hz. Nasûhî Dergâhı/ 1061;
7. H. İbrâhim Gürpınar/ 373.

Hizmet-i Menbai'l-Saâdeh:

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin eserleri arasında adı geçen ***Hizmet-i Menbai'l-Saâdeh***, Süleymâniye Kütüphanesi'nde Musalla Medrese bölümünde 39-2 numarada kayıtlıdır.

Yûsuf Şükrü b. Osmân el-Harpûtî'yi Konu Alan Araştırmalar:

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî hakkında yüksek lisans çalışmaları yapılmış ve makaleler yazılmıştır.

İbrahim Yûsuf Saylan'ın hazırladığı *Şükrü Harputî ve Eserlerinin Hadîs Açısından Değeri* (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi 2008, Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Veli Atmaca); Hasan Hüseyin Çeloğlu tarafından kaleme alınan *Harputlu Yusuf Şükrü b. Osman Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Felsefî Görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi 2013, Tez Danışmanı: Enver Demirpolat) adlı çalışmaları sayabiliriz. Ayrıca Selahattin Yıldız'ın araştırması *Harputlu Yusuf Şükrü Efendi'nin Nasihatname Adlı Eserinin Transkripti ve İslam Ahlak Felsefesi Açısından Değerlendirilmesi* konulu yüksek lisans tezi, Enver Demirpolat danışmanlığında devam etmektedir.

²¹ Harpûtî, *Nâmûs*, s. 243, 244.

II. Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ'nın Muhteva Olarak Değerlendirilmesi

Eser, 1286 senesinde 48 sayfa olarak basılmıştır. Başlangıç kısmında iki sayfa hata-sevab cedveli yer almaktadır. Yazması mevcut değildir. Süleymâniye Kütüphanesi'nde Celal Ökten (319) ve Gelibolulu Tâhir Efendi (31) koleksiyonları içerisinde Siyer konu başlığı altında kayıtlıdır. Kitabın bitiş kısmında şu ibâre yer almaktadır: “İşbu risâle serây-ı hümayûn hasırcıbaşısı Azîz Mahmûd Efendi'nin ma'rifetiyle Mercân'da el-Hâc Osmân Efendi'nin matbaasında tab' olunmuştur. Sene 1286.”

Kitabın baş sayfasında eserin adı *Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ* olarak yazılmakla birlikte kitabın tetimmesinde Yûsuf Şükrü el-Harpûtî kendi lisaniyla kitabını adı *Silsiletü's-Safâ li-nesebi Muhammed Mustafâ* olarak adlandırdığını ifade etmektedir.

Eser hakkında Ali Öztürk danışmanlığında Merve İstanbullu tarafından *Yusuf Şükrü Harputi'nin Silsiletü's-Safa li-Muhammed Mustafa Adlı Eserinin Transkripsiyonla Yazımı* adıyla bir İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde bir tez hazırlanmıştır.

Kitabın muhtevasını şu başlıklar altında ele almak mümkündür:

A. Nûr-i Muhammedî'nin Yaratılışı

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî, kitaba Kelime-i Tevhîd (Lâilâhe illallah) mevzuu ile başlamaktadır. “Allah, hubb-i ezeliye binâen feyz-i mukaddes ile tecelli-i ism-i nûrdan âlemi yaratmıştır. İlk olarak rûh-ı Muhammedî taayyün göstermiştir ve o nûrdan rûhun ilk sözü, lisân-ı rûhânî ile Lâilâhe illallah olmuştur.” Ona göre bu oluş düzeyi, makâm-ı tenzîhtir. Bu söz sâdır olduğunda Allah Teâlâ cânibinden “Muhammedün Resûlullâh” buyurulmuştur. “Ve kefâ billâhi şehîden” âyet-i kerîmesi bu âna işaret kabul edilmiş ve ezelde olanın ebedde de var olacağı hükmünce, Allah'ın, dünyada da Resûlullâh'a şehâdetinin zuhûr ettiği hususu zikredilmiştir. (s. 2)

B. Muhammed İsmi

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin ifadesine göre Muhammed ismi ezelde konmuş bir isimdir. Bu Muhammed ismi, Hz. Muhammed'in açığa çıkan işaretlerindendir ki, böylece anne karnında iken ismi Muhammed olsun ve bu ismi alan çocuk müzekker ve muammer olması ve onun isminin anılmadığı meclisin bereketinin olması, ayrıca bu ismi taşıyana hürmet edilmesi gerektiği vurgulanmıştır. (s. 2)

Harpûtî, Gazneli Mahmûd'un, ibrikdârı Ayâs oğlu Muhammed'in ismini, abdestsiz ağzına almayışını, bu isme gösterilmesi istenen saygıya bir örnek olarak zikretmiştir. (s. 2) Bu ismi taşıyan kimsenin, günah işlemekten kaçınması

gerektiğini belirtir. Hatta bu ismi taşıyan kişi günah irtikâb ettiğinde ismin o kişi ile bağının tevbe edinceye kadar kesileceğini belirtmektedir. Çünkü dedesi Abdülmuttalib, yer ve gök ehli arasında mahmûd/övmüş olması niyazı ile torununa bu ismi verdiğini ifade etmiştir. (s. 2)

Yaratılıştta Muhammed Resûlullâh kelime-i tayyibesi, Habîbullah Hazretlerine Allah tarafından telkîn edilip kelime-i tevhîd gibi kâinat üzerine yazılmış ve Resûlullâh Efendimiz, insü cinne peygamber olarak gönderilmiştir. Risâletin maksadı, şeriat kurallarıyla inananları ve tarikatlerle nefsleri ıslahetmek, doğru yola ulaştırmaktır. Bu sebeple balıkların solungaçlarının arkasına ve ağaçların yapraklarına kadar kelime-i tevhîd yazılarak bütün kâinat Resûl-i Ekrem'in risâletiyle tebşîr edilmiştir. (s. 3)

Araplar arasında birkaç kişi, daha önce Muhammed ismini çocuklarına vermişlerdi. Bunun sebebi ise âhir zamanda bu isimde bir peygamber geleceğine dair olan bilgileriydi; ki bu ümitle Muhammed ismini çocuklarına koymuşlardır. Habuki Kur'ân'da zikredildiği gibi risâlet yani nübüvvet Allah'ın bilgisi dâhilindedir: "Allâhu a'lemü haysü yec'alü risâletehû"²² âyet-i kerimesi bu hususa delâlet etmektedir. Dolayısıyla nübüvvet kesbî değil vehbîdir. Mi'râc gecesi de Allah bütün kalblere nazar etmiş ve Muhammed'den (s.a.s.) daha fazla âşık bir kimse mevcut olmadığı için dâvet ona gerçekleşmiştir. (s. 3)

C. Neseb

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî bu kısımda, "Ve Resûluhû hüve'n-Nebiiyyü'l-Ekrem" lafzıyla Hz. Peygamber'in neseb bilgilerini, tek tek cedlerini tanıtmak sûretiyle saymaya başlar. Babası Abdullâh'ın ismini zikrettikten sonra onun hakkında açıklayıcı mâlûmât aktarır. Âdem'in dünyâya indirilişinden 6.144 sene sonra doğduğunu zikreder. Buna göre Peygamberimiz'in doğumunun 6.163 yıl sonra olduğunu belirtir.²³ Abdullah ismi, Câhiliye döneminde mücerred bir mânâ içerir; sırrı ise oğlunda açığa çıkmıştır. Bu sebeple Abdullâh, aynı zamanda Peygamber'in isimleri arasında yer almaktadır. Cin 72/19; İsrâ 17/1 ve Furkân 25/1'de Hz. Peygamber bu ismiyle anılmıştır. (s. 3)

Câhiliye döneminde Abdivüdd, Abdisüvâ', Abdiyegûs, Abdiyeûg, Abdimenâf ve Abdüşems gibi isimleri bulunmaktadır ve bu isimlerin açılımı "Vüdd, Süvâ", Yegûs, Menâf, Şems putlarının kulu" anlamına gelmektedir. Buna karşılık Abdullâh ismi, Allâh'ın kulu anlamındadır. Bu isimle, bir mânâda müşriklere bir meydan okuma vardır. Harpûtî, Hz. Peygamber'in annesinin ve babasının kabir yerleri olarak Hacûn'daki Muallâ kabristanını zikreder. Annesinin Ebvâ'da kabrinin bulunduğunu da belirtmiştir. (s. 5)

²² En'âm 6/124.

²³ "Nitekim ehl-i siyer zehâbına göre meb'as-i Resûl, Âdem'in hubûtundan 6.203 sene sonra olmuştur." Bkz. Harpûtî, *Rumûzu't-Tevhîd*, s. 31.

1. Abdülmuttalib:

Müellif, daha sonra Hz. Peygamber'in neseb silsilesinde ilk sırada yer alan dedesi ile, "İbn-i Abdülmuttalib" ifadesiyle geçiş yaparak devam eder. Abdülmuttalib'in Zemzem kuyusunu bulmak için Allah'a ettiği duâyı anlatır. Zemzem kuyusunun batıp, Araplar'ın Meymûne kuyusundan su çekmekte olduklarına Mülk 67/30. âyetini şahid getirmiştir. Burada dikkat çeken husus eğer zemzemin yerini tayin ve kazmaya muvaffak olursa 12 oğlundan birini kurban etmek üzere nezretmesidir. Kuyu açılınca adağını yerine getirmek için üç kere kur'a çekerr ve üçü de Abdullâh'a isabet eder. Ancak Kureyş'in ulularının buna râzı gelmeyip ona mukabele 100 deve ile fidyeye fetva verdiklerini anlatır. "Ene ibnü'z-Zebîhayn" hadisini de burada delil getirir. Hz. İsmâîl'in de vaktiyle Minâ'da kurban edilecek olduğunu zikreder. Burada Hz. Peygamber'in soyunun İsmâîl'e dayandığını da açıklar. Ayrıca Hz. İshâk'ın kurban edilmek istenmesi ile ilgili fikri de tartışır. (s. 5)

Harpûtî bu kısımda, Abdülmuttalib'in Câhiliye döneminde kendisine içkiyi haram kıldığına dair bir rivayet aktarmaktadır. Abdülmuttalib'i "mü'min-i âhiret" olarak niteler. (s. 5) Abdülmuttalib'in ismi Şeybe'nin anlamı ve ona neden Muttalib'in kölesi dendiği konusunda siyer kitaplarında yer alan bilgileri nakleder. Özellikle yorum yaptığı husus ise Şeybetü'l-Hamd isminin, "Evlâd babasının sırrıdır" hadisine uygun olarak Hz. Peygamber'in zuhûruna işaret olmasıdır. Ahmed ve Mahmûd, Şeybetü'l-Hamd'den tevellüd etmiş, Ahmed'in sırrı Hz. Peygamber'e sârî olmuştur; ya da Hz. Peygamber'in Mahmûdiyyeti sebebiyle dedesi, Şeybetü'l-Hamd olarak anılmıştır. (s. 6)

Abdülmuttalib'in son zamanlarında putlara tapmayı terk ettiği belirtilerek muvahhid olduğu zikredilir. Varaka b. Nevfel'in de nübüvveti idrak etmekle risâlete erişmeden vefat etmiş olması dolayısıyla onun da muvahhid olduğu belirtilir. Burada hanîf tâbiri yerine "tevhîd dîni mensubu" mânâsında muvahhid ifâdesinin kullanılmış olması dikkat çekici bir husustur. (s. 7)

Ayrıca Abdülmuttalib'in maslahat için ettiği duaların kabul olunması gibi bir hususiyetinin olmasından, cömertliğinden dolayı kendisine feyyâz denmesinden ve "mut'ümü tayri's-semâ" lakabından bahsedilir. (s. 8)

2. Hâşim:

Harpûtî, Hâşim'in, Hz. Peygamber'in ikinci dedesi olduğunu zikrettikten sonra onun cömertliği ve hacılara ikramlarda bulunmasına dair bilgileri aktarır. Ayrıca Seyyidü'l-Bathâ olduğunu söyler ve ardından siyâdetin "mekârim-i ahlâk ve ehâsin-i ef'âl ile hâsıl olacağını" ifade eder. Ayrıca Mekkeliler'e vaaz ve nasihatta bulunarak onları hayra teşvik ettiğini anlatır. (s. 8) Hâşim'in kabrinin Gazze'de olduğunu söyledikten sonra Câhiliyyet üzere vefat etmesinin kabrini ziyârete mânî olmadığı şeklinde bir hüküm vererek tavsiyede de bulunmuştur. (s. 9)

3. Abdümenâf:

Harpûtî, Abdümenâf'ı anlatırken Menâf putunun adı ile irtibat kurarak aslının menât olduğunu söylemektedir. Diğer putları da tanıtır. Bu kısımda ise Allah isminin ve Allah'ın diğer isimlerinin masûn kalarak, Araplar'ın dillerinde teğayyür edip farklı şekillere dönüşerek putlara ad olduklarını söyler. (s. 9) Menât, ise mennân'dan teğayyür etmiştir. Abdümenâf'ın İmam Şâfiî'nin 9. atası olduğunu da tamamlayıcı bir bilgi olarak nakletmiştir. (s. 10)

4. Kusay:

Harpûtî, Kusay bahsinde ise Kusay'ın Mekke'ye hâkim olma sürecini tafsilatlı bir şekilde anlatmaktadır. (s. 11) Bu devirde Huzâalî Amr b. Luhayy tarafından putperestliğin Şam'dan Mekke'ye getirilişini tahkiye eder. O zaman mevcut olan aşırı tenzihin insanları Allah fikrinden uzaklaştırdığı düşüncesiyle putların ihdâs edildiğine ve bu sefer de teşbîh ve tecsîme düştüklerine dair de bir bilgi aktarır. (s. 12) Daha sonra ise Mescid-i Haram'da halifeler ve farklı devletler tarafından yapılan genişletme çalışmalarını anlatır. Hatta kendi yaşadığı devirde 100.000 kişinin sığıldığını söyleyerek genişliğini över ve Mescid-i Haram'ın mevcut durumunu tarif eder. Kabe hizmetlerini teker teker anlatır. (s. 13-14)

5. Kilâb:

Harpûtî, Kilâb adına bahis açtığında kelb kelimesinin anlamını tartışmış ve Türkçe'de tazı denen av köpeği olduğu bilgisi vermiştir. Hz. Peygamber'in annesi Âmine'nin kabilesi Benî Zühre'nin 3. ceddî olarak Kilâb'da Resûlullah'ın nesebi ile birleştiği tesbitini yapar. Bu başlık altında günlük hayatta kelb ittihaz etmenin meşrû olup olmadığı konusunda fikir beyan ederek cevâzına hükmeder. (s. 15)

6. Mürre:

Mürre, Hz. Ebû Bekir'in nesebinin Hz. Peygamberin nesebi ile birleştiği bağlantı noktası olarak zikredilir. Harpûtî, İmam Mâlik'in de bu boydan olduğunu özellikle zikretmektedir. (s. 15)

7. Ka'b:

Müellif, diğer isimlerde olduğu şekilde Ka'b, isminin anlamı üzerinde durmuştur. Kelimenin etimolojik çözümlemesini yaptıktan sonra kişiye ad olması ile nasıl bir anlam kazandığını açıklar. İsimle, kişinin kabilesinin içindeki konumu arasında ehemmiyet içeren bir bağ kurmaktadır. (s. 16) Hz. Ömer'in 8. ceddî olarak açıklanır. (s. 15) Bu bölümde Ka'b'ın şânının yüce oluşunun meskun bulundukları Mekke'nin ve hizmet ettikleri Kabe'nin şânının yüce olmasından kaynaklandığını da ifade eder ve Ka'b ile Ka'be arasında kelimenin bu anlam karşılığından yola çıkarak bir bağ kurar. Ardından ise Ka'be'nin yeryüzünde ortaya çıkışından ve sonraki oluşumlardan bahis açar. Ka'b kendi sülalesinden bir Nebî'nin geleceğini de kabilesine haber vermiştir.

Harpûtî, Mürre'nin ve ondan yukarı devam eden baba ve dedelerinin mü'min olduklarında ittifak edildiğini söyler ki, bu husus önemli bir tespittir. (s. 16) Ka'b'ın Kureyş'i haftada bir topladığı güne Arûbe denip bu günün daha sonra Cum'a günü olarak anılmasından hareketle Araplar'ın kullandığı haftanın günleri ve muharrem ayının özelliği ile tarih ittihâz edilen belirli vakitlere dair de fâideli bilgiler vermektedir. (s. 17)

8.Lüeyy:

Lüeyy kısmında Müellif, kelimenin ism-i tasgîr oluşu konusunda uzun bir gramer izahı yapmaktadır. Lüeyy'in hayatı hakkında ise bilgi vermemiştir. (s. 17)

9.Fihr:

Fihr'den bahsettiği bölümde özellikle Fihr'in, Mecme-ı Kureyş olduğunun yani Kureyş olarak nitelenen kabile ve boyların ondan çoğaldığının kabul edildiğini bildirir. Bu kısımda ise bazı kimselerin Fihr'i değil de Kusay'ı Kureyş'in ata-babası olarak nitelemek sûretiyle Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'in bu nesebe bağlandıkları atalarının saf dışı bırakılmasının hedeflendiğini söylemekte ve bu bâtil rivâyetin onları Kureşî saymayarak halifeliklerini meşru saymak istemeyenlerce kasıtlı olarak uydurulduğunu kesin bir dille ifade etmektedir. Bu görüşü ileri sürenleri Râfızî olarak nitelemesi de bu mevzudaki Sünnî duruşunu ve hassasiyetini ortaya koymaktadır. (s. 17) Yemenli Hassân b. Abdükülâl'in Kâbe'yi yıkmak maksadıyla Mekke'ye gelişi ve Fihr'in savaşla ona engel oluşu bilgisi de bu kısımda zikredilen rivayetlerden birisidir. (s. 18)

10. Mâlik:

Bu kısımda yine diğer isim açıklamaları gibi Arap dili açısından Mâlik kelimesi ve kök fiili hakkında bilgi verilerek, fiilin türevlerine dair de oldukça tafsilatlı açıklama ve örnekler serdedilerek değerlendirmeler yapılmaktadır. Ancak Mâlik'in şahsiyeti ve hayatı hakkında bilgi verilmemiştir. (s. 18)

11. Nadr:

Harpûtî, Nadr kelimesinin anlamını açıkladıktan sonra yüzünün parlaklığı sebebiyle Nadr'a lakab olarak verildiğini söylemekte ve nadr kelimesinin Kur'ân-ı Kerîm'de geçtiği âyetleri nakletmektedir. Burada ehl-i siyerin nakillerine göre fakihler tarafından Nadr'ın, Kureyş'in ata-babası kabul edildiğini zikreder. Buradan yola çıkarak da bu durumda Hz. Ömer'in Kureyş'e mensubiyetinin tartışılmayacağını vurgulamaktadır. Hz. Ömer konusunda bir savunma gayreti içinde olduğu görülmektedir. (s. 19)

12. Kinâne:

Harpûtî, kinne fiilinden türeyen ve oku muhafaza eden kılıf anlamına gelen kelimenin, kabilesini korumasından dolayı Kinâne'ye ad olduğunu söyledikten

sonra Kinâne'nin de Nebiyy-i Ekrem'i müjdelediğini anlatır. Buna rağmen müşriklerin ve onlar gibi yahûdilerin de bilerek inkâra kalkıştıkları mevzuunu işler. Kinâne'nin, utandığı için tek başına yemek yemediğini zikrederek bu âdetin Hz. İbrâhîm'e dayandığını ifade eder. Fizikî güzellikle, güzel huy arasında doğru orantı bulunduğuna değinen Harpûtî, "Husnû'l-vech olanların cemâl-i Nebvî'den eserleri olduğunu" söyleyerek farklı bir tespitte bulunmaktadır. (s. 20-21)

13. Huzeyme:

Kelimeyi, bir çöl ağacı veya yaprağın adı olarak açıkladıktan sonra Araplar arasında bilinen bir isim olduğunu belirtir ve Huzeyme hakkında başka bir bilgi vermez. (s. 21)

14. Müdrike:

İsminin Amr olduğunu söylediği Müdrike'ye bu lakabın verilmesine şeklî sebep olarak kaçan develerini bir yere toplaması gösterilir. Mânevî sebep ise ecdâdının olumlu hasletlerini kendisinde toplamış olmasıdır; ki Fahr-i âlem'in nûru alnında mevcuttu. (s. 21)

15. İlyâs:

Harpûtî, ismin Arapça olmayıp, geçmiş nebîlerden birisinin adı olduğunu bildirmiştir. Arapça Ye's kelimesi ile irtibatı üzerinde de durur. İlyâs'ın kavmi arasındaki değerine atfen bir sel dolayısıyla yerinden oynayan İbrahim makamındaki taşı yerine koymasından bahsedilir. (s. 21) İbrâhîm'in dîni üzere mü'min kabul edilen İlyâs'ın bir özelliğinin de sulbünde telbiye-i Nebeviyye'yi işitiyor olmasıdır. Lokman Hekim gibi olduğunu; ancak bilinmeyen bir hastalıktan vefat ettiğini söyledikten sonra hiçbir devanın ecele çare olmayacağı hususunda umumî açıklamalar serdetmiştir. Ayrıca İlyâs'ın ölümü üzerine hanımının kapıldığı hüzünden yola çıkarak insanın olgunlaşması noktasında hüznün ne ifade ettiği hususunda izahlarda bulunmuştur. (s. 22-23)

16. Mudar:

Harpûtî burada, Mudar kelimesinin lûgat mânâlarını ele aldıktan sonra ne şekilde asıl adı Amr olan Mudar'a lakab olarak verildiği üzerinde durmaktadır. Bu başlık altında Mudar hakkındaki hadîs-i şerîfî, onları ehl-i Mekke olarak kabul ederek tafsilatlı bir şekilde şerh etmiştir. (s. 23-24) Mudar'ın kabrinin Mekke-Medîne arasında Ruhâ adlı yerde olduğu bilgisini verdikten sonra ise, hâlâ ziyaretgâh olduğunu söylemiştir. Ayrıca Ruhâ'nın Medîne'ye uzaklığını mil, merhale ve saat olarak zikrederek bu birimler arasında ki oranı saat karşılığı üzerinden açıklayıp kendi döneminde geçerli zaman birimi üzerinden bilgileri anlaşılır hâle getirmiştir (1 saat = 2 mil; 10 saat = 1 merhale). (s. 24)

17. Nizâr:

Bu kısımda kelime okunuşu ve sözlük karşılıkları verildikten sonra Nizâr tanıtılır. İki gözü arasında nûr-i Nebevî'nin açık bir şekilde müşâhede edildiği bilgisini aktardıktan sonra münkir ve müşriğin nûr-i Nebevî'yi, farklı şekillerde müşâhede edeceğinden bahisle Ebû Cehil'i örnek verir. Bilâhare Arap dilinin Nizâr'la başladığını söyler. Özellikle bu konuyu derinleştirerek Hz. Âdem'den itibaren dillerin doğuşu ve gelişimine dair mâlûmât aktarır. Ahmed b. Hanbel'in nesebinin Nizâr'a ulaşmakta olduğunu belirtmesi de önemlidir. Ancak Mudar'dan sonra gelenlere Kureşî denilebildiğini açıklaması ise neseb bilgisi hususunda dikkat edilmesi gerekli bir esastır. (s. 25)

18. Adnân:

Harpûtî, ikâmet anlamına gelen Adnân kelimesinin, köken anlamlarını verip Türkçe'de "Durmuş" ismi karşılığında olduğunu belirtir. Adnân'dan yukarı ilerleyen neseb halkasında ihtilâf olduğu yönündeki bilgiyi Harpûtî de aktarır ve sebep olarak yazılı kayıt tutulmamasını ve bilgilerin şifâhî olarak aktarılmasını göstermektedir. Adnânoğulları'nın Kays addedilirken Hicaz yarımadasındaki ikinci büyük Arap kolunun Yemen'de Kahtânîler olduğu bilgisini verir ve Kuzey Arapları ile Güney Arapları'nı konu edinen geniş izahlarda bulunur. Adnân'ın Hz. İsmâ ile aynı dönemde yaşadığına dair rivâyeti değerlendirirken onun Hz. Mûsâ zamanında yaşamış olması gerektiği hususundaki tesbiti Harpûtî'nin, Hz. Peygamber'in atalarını târihi bütünlük içinde bir kronolojiye yerleştirdiğini göstermektedir. (27, 28)

Hz. Peygamber'in Adnân'a kadar olan soy ataları tek tek zikredilip tanıtıldıktan sonra, Hz. Mûsâ ve Hz. İsmâ arasında geçen zaman dilimi yani fetret devrinin kaç sene olduğu üzerinde durulur. Daha sonra ise Arapça'nın fazileti ve Mekke'nin üstünlüğüne dair bilgiler verilir. (s. 28) Hz. Peygamber'den Hz. Âdem'e kadar sayılan isimlerin ise uydurma olduğunu kesin bir dille ifade eder. Hz. İbrâhîm ve oğulları İshâk ve İsmâîl hakkında bazı bilgiler aktarılır. (s. 29)

III. Yûsuf Şükrü el-Harpûtî'nin Eserdeki Yazım Metodu

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî, konusu doğrudan Hz. Peygamber'in nesebi olan bir eser kaleme almıştır. Kendi ifadesiyle Hz. Peygamber'in nesebi ile ilgili siyer kitaplarında yer alan rivayetleri bir araya toplayarak bir metin inşa etmiştir. Eserinin planı ve bilgileri ortaya koyuş biçimi ağaç formundaki şecerelerden farklıdır. Bilgileri ensâb kitaplarındaki şekle bağlı kalarak düz, nesir metin olarak vermiştir. Hz. Peygamber'in sadece amûdî nesebini inceleme konusu yapmış, amcalar, dayılar, halalar, teyzeler kitaba dâhil edilmemiştir.

Hakikat-ı Muhammediyye yani kâinatın yaratılışı ile konuya başlaması ve Muhammed isminin mânevî açılımı ve maddî konumlandırılması üzerinde durması, eseri, diğer müstakil şecerelerden ayırmakta, siyer yazımıyla örtüşen

bir yöntem kullandığı görülmektedir. Özellikle bu giriş kısmını Aziz Mahmûd Hüdâî'nin *Hulâsatü'l-Ahbâr fî Ahvâli'n-Nebiyyi'l-Muhtâr* adlı eseriyle, Kastalânî'nin *Mevâhibü'l-Ledünniyye*'si ile, Kâdî İyâz'ın *Şifâ-i Şerîf*'i ile özdeşleştirmemiz mümkündür.

Harpûtî, Arapça ve Farsça bilgisine binâen kelimeleri ustalıkla kullanmaktadır. Bazı Arapça kelimelerin okunuşunu tarif ederek verir. (s. 11) Şahıs adı olan kelimelerin mânâlarını özellikle o kişinin kişisel vasıflarıyla ilişkilendirerek izah eder. Bilhassa bazı kısımlarda Türk dilindeki kullanımlardan örnek verdiği gibi kelimelerin sarf ve nahiv itibarıyla kullanımlarına yönelik getirdiği izah ve deliller Arap dili konusunda vukûfiyetini çok açık bir şekilde gösterir. (s. 17) Ayrıca akıcı, selis bir üslup sahibidir. Ehl-i tarik oluşu sebebiyle tasavvuf alanında cârî nefis-i emmâre, akl-ı meâş, akl-ı meâd gibi ıstılahlar da sıklıkla kullanmaktadır. (s. 18)

Usul olarak konu anlatımında sıklıkla âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfleri şâhid olarak getirmekte ve kısmen şerh ederek işlediği konu ile isabetli bir şekilde irtibatlandırmaktadır. Kısmen şiir şâhid getirdiği de görülmektedir. (s. 22, 23)

Zaman zaman ise geleneksel öğretici yazım üslûbuna uygun olarak soru-cevap şeklinde mevzuları izah etmiştir: “Suâl olunursa, cevâb budur” diyerek bazı meseleleri gündeme taşır. (s. 20)

Harpûtî, bir konu hakkında lüzumlu bilgileri aktardıktan sonra kendi kanaat ve yorumunu serdederek tesbitlerde bulunmaktadır. Farklı bilgiler içeren görüşler arasında ise isabetli ve doğru gördüğünü anlaşılır ifadelerle belirtmektedir. (s. 21) Tenkit ederek doğru kabul etmediği yaklaşımlar hakkında görüşünü beyan ettiği gibi tamamen yanlış kabul ettiği bilgiyi de bâtil olarak nitelediği örnekler mevcuttur. Hatta bu tür bilgileri aktaranları râfıza, revâfız olarak nitelemesi dikkat çekicidir. (s. 11, 17) Konunun tam olarak açıklığa kavuşmadığı yerlerde ise “el-İlmü ındallâhi'l-Alîmi'l-Habîr” şeklinde doğrusunu Allah'ın bildiğini söylemiştir. (s. 23)

Önemli bir özelliği ise Câhiliye dönemi Arap kültürü hakkında aydınlatıcı bilgiler aktarmasıdır. (s. 24) Arap kültür ve örfü hakkında konuyla irtibatlı olan bazı hususlarda açıklayıcı mâlûmât aktarır. Araplar'ın bitki, taş, ağaç ve benzeri varlıkların isimleriyle isimlendikleri şeklindeki bilgi bunlardan birisidir. (s. 15) Ayrıca yer yer Muallâ kabristanının hâlâ bu isimle bilindiğini söylemesi gibi bizzat yaşadığı zamanla ilgili göndermelerde bulunması eserin kıymetini aktarmaktadır.

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî, sınırlı sayıda kaynağı ismen zikretmektedir: *Siyer-i Halebî* ve *Kamûs* gibi. (s. 21). Referans atıflarında ise ilim adamlarına işaret eden genel ifadeleri tercih etmiştir: Ehl-i siyer, ulemâ, urefâ, eimme-i dîn, cemî' ulemâ, erbâb-ı zâhiru bâtın, kütüb-i Siyer gibi. (s. 8, 11, 18)

Nesebe ait bilgiler verirken müşriğin uhrevî durumu, fetret döneminde Abdülmuttalib'in îtikaden konumu, nübüvvet ve risâlet farkı gibi konuların üzerinde özellikle durmakta ve bu gibi tartışmalı mevzularda ileri sürülen muhtelif görüşleri serdederek kendi fikrî ve mantikî çıkarımını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu noktada sahip olduğu Kur'ân hâkimiyeti, tefsir, hadîs bilgisi ve ulûm-i âliyye dair birikimi kendisini hissettirmektedir. Özellikle mantık alanında eser vermiş olması da bu vukûfiyetinin bir göstergesidir ki, metnini inşâ ederken bu ilmin usul ve esaslarını da takip ve tatbik ettiği anlaşılmaktadır. Bu konuda müşrik ve gayr-i müslimlerin imansız oluşu ile güzel ahlaklarının bu dünya ve âhiret için ne ifade ettiği meselesini tartışma şekline bakılabilir. (s. 7)

H. Peygamber'in yüceliği hususuna hiçbir şekilde hâlel getirmemek üzere bir edeb nokta-i nazarı ile ifâde biçimini, kelimelerini, yaklaşımını belirlemekte ve bütünüyle Resûlullâh'ın varlığa rahmet bahşettiği şeklinde bir açıklama biçimini benimsemektedir. H. Peygamber'in "Âdil bir melik olan Nûşîrevân zamanında doğdum" sözünü açıklama ihtiyacı hissederken, onun bu dikkatini anlayabiliriz. Bazı ilim adamlarının vehme düşerek "H. Peygamber'in âdil bir melikin zamanında doğmakla iftihar etmesi" şeklinde metne zâhîren bir anlam vermelerini tenkit eder. Ona göre H. Peygamber'in kasdı "Nûşîrevân'ın mülk ve devleti benim vilâdetim eyyâmında olmak ile nûrâniyyetinden pertev-i ism-i adl ana aks edip bu kadar adâlet ile muttasıf olmuştur" şeklindedir. (s. 6)

Güzel ahlak ve sâlih amelle ilişkili bilgiler aktarırken konu içerisine umuma yönelik tavsiyeler yerleştirmeyi ihmal etmemektedir. Özellikle de kendisi de bir tekke mensubu olması itibâriyle "Ehl-i sülûk" hitabıyla onların dikkat etmeleri gerekli hususlara da temas eder. (s. 8) Ehl-i tasavvufu mücâlese eden celisin hak olduğunu belirtir. (s. 16) Ka'be'nin H. İbrahim zamanında üç köşeli olduğunu söyledikten sonra bu rükünlere insanın ilâhî, melekî ve nefsanî yönüne işaret ettiğini, sonraki hâlinde ise dördüncü köşenin insandaki şeytânî hassaya işaret ettiğini söylemesi bu tür izahlarından birisidir. (s. 16) Abdülmuttalib'in Câhiliye döneminde kendisine içkiyi haram kıldığına dair bir rivayet aktarır. Sonra da içkinin zararları üzerine genel cümleler serdederek ve tasavvufî remizlerle mevzuyla izah eder. (s. 5)

Aziz isminin bozularak Gatafan kabilesinin putu Uzzâ adını aldığını söyler ve bu konuyu genişleterek aziz isminin meşâyih-i kirâm ve sâir insanlar için hangi şartlarda kullanılabileceği hususunda açıklamalar getirir. (s. 9) Putlara tapmama konusunda aklın kullanılması gerektiğini vurgular. Konuyu ilerletirken tefsirciler tarafından İbrahim 14/35. âyetteki asnâmin, altın ve gümüş olarak da tefsir edildiğini söyleyerek baş putun mal olduğunun ifadesiyle bu konuda kendi zamanına yönelik nasîhatta bulunduktan sonra akl-ı meâşa değil akl-ı meâdde uyulması yönünde mevzuyla tafsilatlandırarak işler. (s. 10)

II. asırda İmam-ı Şâfiî'nin İmâm-ı Âzam'dan sonra en bilgili kişi olduğunu belirtmek suretiyle İmam-ı Âzam ile İmâm-ı Şâfiî arasında üstü örtülü bir kıyasa gitmesi de gözden kaçmamaktadır. (s. 10-11)

“Bir nesne fî nefsi'l-emr makbul olmaktan, onunla muttasıf olan kimse merdûd olmamak lâzım gelmez; eğer zâtında sebep red olur hâli var ise”; (s. 6-7) “Fer' ve cüz', asl ve külle inzımâm bulur”; (s. 8) “İnsanın tenâvül ettiği taam tohum, batnı tarla gibidir” cümlelerinde görüleceği üzere Yûsuf Şükrü el-Harpûtî ilmî ve irfânî içerikli donanımını muhkem bir usul çerçevesinde sergilemiştir. (s. 8)

IV. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yûsuf Şükrü el-Harpûtî eserinde yüksek bir irfânî bilgi ve edebî bir dil kullanmış, zengin içerikli aktarımlarını aklî çıkarımlarla mâkulleştirmiş ve akıcı bir üslupla aktarmıştır.

Döneminin Osmanlı münevverinin yetişmişliği, birikimi ve ilim adamlığı düzeyi hakkında müsbet bir örnek oluşturmaktadır.

Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ kitabında, İslâm'ın öngördüğü hassasiyetler gözetilmiş ve Kur'ânî ilkelere dayalı bir şekilde, kuşatıcı bir Peygamber inancı ve muhabbeti hâkim kılınmıştır.

Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ'nın bir şecere kitabı olduğu açık olmakla birlikte şeretü'n-nebî adlı yazım tütünden farklılık arz ettiğini kesin olarak söyleyebiliriz. Zira sadece bilgi aktarımında bulunmamakta önemli gördüğü noktalarda kelimelerin anlamlarını vermekte, kapalı ifadelere açıklık getirmekte, âyetleri tefsîr etmekte, hadîsleri şerh etmekte, ilim adamlarının hassas olduğu konuları bilhassa tartışmakta ve kendi yorumunu serdetmektedir.

Yaptığımız tetkik ve değerlendirmeler itibariyle vardığımız netice Yûsuf b. Osmân el-Harpûtî'nin tamamen temel kaynaklara dayalı bilgileri ilmî bir üslupla ve sağlam bir usulle incelemiş olduğudur.

Bir medrese müderrisi olmasının sağladığı eğitim-öğretim tecrübesinin gereği olarak mevzuları önce temel bilgileri aktarmak, sonra da bu bilgiler etrafında oluşmuş fikirleri ele almak, sonuçta ortaya koyduğu nassî, aklî ve kıyâsî delillerle çok yönlü olarak tartışmak sûretiyle ilmî bir metin kaleme almıştır. Bu yönüyle *Silsile-i Safâ li-Muhammed Mustafâ*, bir şecere/silsile/neseb şerhi olarak kendine özgü bir eser olarak kabul edilmelidir.

KAYNAKÇA

Akpınar, Cemil, “Dâvûd-i Karsî”, *DİA*, IX, 30.

Ali b. Ahmed İbn Hazm, *Cemheretü ensâbi'l-Arab*, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dârü'l-Meârif, 5. bs., Kahire, ts.

Bekr Ebû Zeyd, *Tabakâtü'n-nessâbîn*, Dârü'r-Rüşd, Riyad 1407/1987.

Fayda, Mustafa, “Ensâb”, *DİA*, XI, s. 245-247.

- Gölcük, Şerafettin - Metin Yurdagür, “Gelenbevî”, *DİA*, XIII, 553.
- Harpûtî, *Nâmûs*, İstanbul 1286.
- Harpûtî, *Nesâyih-nâme*, Süleymâniye, Hacı Mahmud Efendi/ 1846.
- Harpûtî, *Rumûzu 't-Tevhîd*, İstanbul 1286.
- Harpûtî, *Şerh*, İstanbul 1293.
- Hişâm b. Muhammed İbnü'l-Kelbî, *Cemheretü'n-neseb*, thk. Nâcî Hasan, Mektebetü'n-Nahdati'l-Arabiyye, Beyrut 1407/1986
- Hişâm b. Muhammed İbnü'l-Kelbî, *Nesebü Mead ve'l-Yemeni'l-kebîr*, thk. Nâcî Hasan, I-II, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut 1988.
- <http://www.sivasibnihumamvakfi.org/wp-content/uploads/2013/02/HACI-HASAN-EFENDI-K%C3%9CT%C3%9CPHANES%C4%B0-2.pdf>, 20.04.2015.
- Kaya, Murat, “XIX ve XX. Asırda Osmanlı'da Mutasavvıf Müfessirler”, <http://www.kuranvesunnetyolunda.com/?p=439>, 13.04.2015.
- Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Kitâbü Nesebi Kureyş*, thk. E. Lévi-Provençal, Dâru'l-Meârif, 3. bs., Kahire 1982,
- Müerric b. Amr es-Sedûsî, *Kitâbü Hazfîn min nesebi Kureyş*, thk. Salâhuddin el-Müneccid, Dâru'l-Kitâbi'l-Cedîd, Beyrut 1396/1976.
- Onur, M. Naci, “Harput'ta Divân Şiiri Geleneği”, *Fırat Üniversitesi Harput Uygulama ve Araştırma Merkezi Geçmişten Geleceğe Harput Sempozyumu*, Elazığ 2013, ss. 201-207.
- Öhrnberg, Kaj, “The Offspring of Fâtima Dispersal and Ramification”, *Studia Orientalia*, 54, 1983.
- Özkuyumcu, Nadir, “Hilf”, *DİA*, XVIII, 29-30.
- Uyar, Gülgün, *Ehl-i Beytin İzinde Nakîblik*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2009.
- Wustenfeld, Ferdinand, *Genealogische Tabellen der arabischen Stämme und Familien*, Göttingen 1852, Register, Göttingen 1853.
- Yıldırım, Muhammed Emin, *Hazreti Peygamber'in Sallallahu aleyhi ve sellem Albümü*, Siyer Yayınları, İstanbul 2010.
- Yüksel, Emrullah, “Birgivi”, *DİA*, VI, 194.
- Zambaur, E. De, *Manuel de genealogie et de chronologie pour l'histoire de l'Islam*, I-II, Bad Pyrmont 1955.